

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PHILOLOGISTS

Стаття присвячена дослідженню ролі цифрових технологій у формуванні комунікативної компетентності майбутніх філологів. Мета статті полягає у розгляді впливу сучасних цифрових технологій на розвиток навичок комунікації серед студентів, які навчаються на філологічних факультетах. Стаття спрямована на дослідження та аналіз того, як цифрові інструменти можуть покращити комунікативні здібності студентів філологічних спеціальностей, сприяти їхньому професійному розвитку та підготовці до майбутньої кар'єри у галузі мовознавства, літератури та міжкультурного спілкування. У статті цифрові технології трактуються як сукупність технологічних засобів, які базуються на використанні цифрових сигналів і обробці цифрової інформації. Автори зазначають, що комунікативна компетентність – це здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми в різних сферах життя. Трактують цю концепцію включає розуміння не лише мовленнєвих аспектів, а й навичок слухання, виразного мовлення, читання та письма, а також умінь адаптувати свою комунікацію до різних ситуацій, культурних контекстів та аудиторій. У статті наголошено, що одним з важливих аспектів використання цифрових технологій в освітньому процесі є їхній вплив на формування комунікативної компетентності студентів-філологів. Автори пояснюють, як ці технології можуть поліпшити навчання та сприяти подальшому професійному розвитку здобувачів освіти філологічних спеціальностей. Детально розглянуто такі цифрові інструменти та платформи, як Google Docs, Microsoft Word, Grammarly, Zoom, Skype, Padlet, VoiceThread, Quizlet та Storybird в аспекті їхніх можливостей у формуванні комунікативної компетентності майбутніх філологів. Висновки підкреслюють необхідність інтеграції цифрових технологій в освітній процес для покращення комунікативної компетентності майбутніх філологів та вказують на перспективи подальших досліджень у цій сфері.

Ключові слова: комунікативна компетентність, мова, мовлення, філологія, цифрові інструменти.

The article is devoted to the study of the role of digital technologies in the formation of future philologists' communicative competence. The purpose of the article is to examine the impact of modern digital technologies on the development of communication skills among students studying at philology faculties. The article is aimed at researching and analyzing how digital tools can improve the communication skills of students of philology, contribute to their professional development and prepare them for a future career in the fields of study of language, literature and intercultural communication. The article defines digital technologies as a set of technological means based on the use of digital signals and the processing of digital information. The authors note that communicative competence is the ability to effectively communicate and interact with other people in different spheres of life. The interpretation of this concept includes understanding not only the linguistic aspects, but also listening, expressive speaking, reading and writing skills, as well as the ability to adapt one's communication to different situations, cultural contexts and audiences. The article emphasizes that one of the important aspects of the use of digital technologies in the educational process is their impact on the formation of communicative competence in philology students. The authors explain how these technologies can improve learning and contribute to the further professional development of students of philological specialties. Digital tools and platforms such as Google Docs, Microsoft Word, Grammarly, Zoom, Skype, Padlet, VoiceThread, Quizlet, and Storybird are considered in detail in terms of their capabilities in shaping the communicative competence of future philologists. The conclusions emphasize the need to integrate digital technologies into the educational process to improve the communicative competence of future philologists, and indicate the prospects for further research in this area.

Key words: communicative competence, language, speech, philology, digital tools.

УДК 316.454.54:378.09:811
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.49>

Медвідь Н.С.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
літератури та методи навчання
Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка

Дацьо О.Г.,

ст. викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури
Вищого навчального закладу
«Ужгородський національний
університет»

Постановка проблеми. Очевидно, що у сучасному світі цифрові технології стають все більш необхідним інструментом у всіх сферах життя, зокрема в освіті. Вітчизняні науковці вважають, що «в умовах компетентної освіти особливої ваги набуває проблема формування комунікативних умінь і навичок, зокрема майбутніх вчителів-словесників та вчителів іноземних мов засобами цифрових технологій» [1, с. 4]. Зі свого боку, С. А. Мартос наголошує, що «навчання майбутніх філологів, учителів української мови та літератури з використанням новітніх технологій є затребуваним і важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності» [6, с. 140].

Інакше кажучи, застосування цифрових технологій в освітньому процесі має значний вплив на формування комунікативної компетентності студентів-філологів. Володіння комунікативними навичками є невід'ємною складовою для сучасного фахівця, що виявляється у вимогах до опису вакансій, які роботодавці формулюють відповідно до своїх потреб. Очікується, що потенційний співробітник володітиме «вмінням переконувати інших під час розмови, вести переговори, формулювати та відстоювати свою позицію тощо» [12, с. 182]. Комунікативні навички відображають ставлення людини до спілкування з іншими, її здатність розуміти інших та правильно транслювати інформацію,

що надходить від інших, зі світу та від самої себе. Інакше кажучи, ефективна комунікація базується на чіткому та точному висловленні ідей і на вмінні уважно слухати та розуміти інших. Науковці зазначають, що досвідчений фахівець виявляється не лише в здатності впевнено спілкуватися, а й в умінні виражати свої думки конкретно і переконливо, засвоюючи здібність до виваженого аналізу інформації та підтримки власних позицій у діалозі з іншими [11].

Комунікативна компетентність є критично важливою для майбутніх філологів, оскільки вони працюватимуть з текстами, мовою та літературою. Цифрові технології надають унікальні можливості для розвитку комунікативних навичок студентів-філологів. Наприклад, використання відеоуроків, вебінарів та онлайн-платформ для спілкування дозволяє здобувачам освіти активно взаємодіяти між собою та з викладачами, розвиваючи навички мовлення, слухання та письма. Крім того, цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні вправи та завдання, які сприяють розвитку комунікативних здібностей. Однак важливо пам'ятати про виклики, які можуть виникнути при використанні цифрових технологій у навчанні. Наприклад, необхідно забезпечити стабільний доступ до мережі Інтернет та безпеку й конфіденційність студентів.

Отже, цифрові технології відіграють важливу роль у формуванні комунікативної компетентності майбутніх філологів, надаючи їм унікальні можливості для розвитку комунікативних навичок. Однак необхідно уважно розглядати виклики, пов'язані з використанням цифрових технологій, та розробляти стратегії для їх подолання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує зосередження уваги науковців на комплексному підході до розуміння комунікативної компетентності [2; 11], який враховує не лише мовні аспекти, а й соціокультурні [7; 9], психологічні та технологічні чинники, що впливають на процес спілкування [3; 10]. Крім того, науковці роблять акцент на розвитку цифрової компетентності в контексті комунікативних навичок, оскільки сучасні технології значно змінюють способи спілкування та вимагають від користувачів нових умінь та знань [8; 12].

Дослідники також активно досліджують вплив різних чинників, таких як мовні особливості, культурний контекст, особистісні характеристики та суспільні чинники, на формування комунікативної компетентності у різних груп населення та професійних спільнот [4; 5]. Загалом, останні дослідження та публікації свідчать про постійний інтерес до проблеми комунікативної компетентності як важливого елементу успішного спілкування в сучасному світі, а також розширення розуміння цього поняття та розвиток нових підходів до його оцінки та розвитку.

Попри значну кількість розвідок, присвячених формуванню та розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, це питання потребує постійного пошуку нових можливостей із застосуванням новітніх цифрових потенціалів.

Мета статті полягає в розгляді впливу сучасних цифрових технологій на розвиток навичок комунікації серед студентів, які навчаються на філологічних факультетах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна компетентність є важливим поняттям у сучасній лінгвістиці та освітній практиці. Вона описує здатність особи ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми за допомогою мови в різних контекстах та ситуаціях. Для майбутніх філологів, які вивчають мови та літературу, комунікативна компетентність має особливе значення. По-перше, комунікативна компетентність допомагає майбутнім філологам ефективно розуміти та використовувати мовні структури та функції. Здобувачі освіти навчаються розрізняти стилі мовлення, що сприяє їхній здатності висловлювати власні думки та ідеї чітко та зрозуміло відповідно до ситуації. По-друге, комунікативна компетентність сприяє тому, щоб майбутні філологи використовували мовленнєві стратегії для ефективної взаємодії з іншими людьми. Вони вивчають, як адаптувати своє мовлення до різних аудиторій, розвиваючи навички активного слухання, вміння пояснювати складні концепції та вести діалоги з різними людьми. По-третє, комунікативна компетентність допомагає студентам-філологам вивчати та розуміти літературні тексти та культурні контексти. Вони навчаються аналізувати та інтерпретувати мовленнєві прояви, розвиваючи свої критичні та аналітичні навички. Загалом, комунікативна компетентність є важливим елементом професійної підготовки майбутніх філологів. Вона допомагає їм висловлювати свої думки та ідеї чітко та переконливо, розуміти та адаптуватися до різних мовленнєвих ситуацій, ефективно спілкуватися з іншими.

Як вже зазначалося, комунікативна компетентність – це здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми в різних сферах життя. Трактуювання цієї концепції включає розуміння не лише мовленнєвих аспектів, а й навичок слухання, виразного мовлення, читання та письма, а також уміння адаптувати свою комунікацію до різних ситуацій, культурних контекстів та аудиторій [4; 11].

Комунікативна компетентність охоплює такі важливі елементи, як мовленнєва компетентність (здатність правильно та ефективно висловлювати свої думки та ідеї усно або письмово, використовуючи відповідні граматичні та лексичні конструкції); аудіальна компетентність (вміння розуміти та сприймати інформацію, отриману під час спілкування

з іншими людьми); читацька компетентність (навички розуміння інформації, представленої в письмовій формі, включаючи текстові матеріали різних жанрів та стилів); писемна компетентність (здатність висловлювати свої думки та ідеї у письмовій формі шляхом створення текстів різного характеру, таких як листи, есе, звіти тощо); культурна компетентність (розуміння культурних нюансів та врахування їх у процесі спілкування з представниками інших культур); соціальна компетентність (здатність адаптувати свою комунікацію до різних ситуацій та взаємодіяти з іншими людьми, враховуючи їхні потреби, емоції та вимоги).

Таким чином, комунікативна компетентність включає широкий спектр навичок та вмінь, які необхідні для успішної та ефективної комунікації в різних ситуаціях та контекстах.

Сучасні підходи до вивчення мови активно використовують різноманітні методи та стратегії, які спрямовані на покращення якості та ефективності навчання. Розвиток цифрових технологій значно змінив підходи до вивчення мови, дозволяючи студентам отримати нові можливості та ресурси для навчання. До сучасних підходів, які орієнтуються на використання цифрових технологій в освітньому процесі філологів, належать: комунікативний, персоналізований, інтерактивний та контекстуальний підходи.

Комунікативний підхід зорієнтований на розвиток комунікативних навичок студентів, зокрема навичок мовлення, слухання, читання та письма. Цифрові технології, такі як онлайн-платформи для вивчення мови, відеоуроки та вебконференції, надають можливості здобувачам вищої освіти активно взаємодіяти та практикувати свої мовні навички у реальних ситуаціях.

Контекстуальний підхід покликаний навчити студентів мовлення в різних ситуаціях та контекстах. Цифрові технології дозволяють створювати віртуальні середовища, де здобувачі освіти можуть взаємодіяти з різними мовними ситуаціями, наприклад, в ситуаціях професійного спілкування.

Інтерактивний підхід, як засвідчує його назва, акцентує на використанні інтерактивних методів навчання для залучення студентів та підвищення їхньої мотивації. Цифрові технології надають широкий спектр інтерактивних вправ та ситуативних ігор, які сприяють активному навчанню та розвитку мовних навичок.

Персоналізований підхід спрямований на індивідуалізацію навчання відповідно до потреб та інтересів кожного студента. Цифрові технології дозволяють створювати персоналізовані програми навчання, які враховують рівень знань, інтереси та стиль навчання кожного здобувача освіти.

Усі ці підходи до вивчення мови отримують новий імпульс завдяки використанню цифрових

технологій. Вони роблять навчання більш доступним, цікавим та ефективним для студентів, допомагаючи їм досягати вищого рівня мовної та мовленнєвої компетентностей.

Очевидно, що у сучасному освітньому середовищі інтеграція цифрових технологій в освітній процес стає необхідністю. Серед них особливе місце посідають програми, які спрощують процес написання, редагування та спільної роботи над текстами. У цьому контексті програми Google Docs та Microsoft Word виявляються особливо корисними для студентів-філологів, що вивчають мову та літературу. Розглянемо можливості використання цих програм для покращення писемної комунікації в рамках освітнього процесу.

Програми Google Docs та Microsoft Word є широко відомими текстовими редакторами, які забезпечують студентів-філологів необхідними інструментами для написання, редагування та спільної роботи над текстами. Вони дозволяють створювати та формувати текст, вставляти графічні елементи та таблиці, а також здійснювати коментування та рецензування. Ці програми є особливо корисними для студентів-філологів у зв'язку з потребою в систематизації та обробці текстової інформації.

Програми Google Docs та Microsoft Word можуть бути ефективними інструментами для написання та редагування різноманітних видів академічних текстів, таких як есе, літературні аналізи, реферати тощо. Спільна робота над документами в реальному часі дає можливість студентам обмінюватися думками та коментарями, вносити правки один одному та ефективно співпрацювати над спільними проектами. Це сприяє не лише поліпшенню писемних навичок, а й розвитку здатності до колективної роботи та комунікації.

Отже, програми Google Docs та Microsoft Word є важливими інструментами для формування та розвитку писемної комунікації у студентів-філологів. Вони забезпечують не лише можливість написання та редагування текстів, а й сприяють спільній роботі та обміну думками між студентами. Використання цих програм в освітньому процесі сприяє не лише покращенню писемних навичок, а й розвитку комунікативних компетентностей, які є важливими для майбутніх професій у сфері філології.

Одним з інструментів вдосконалення письмових навичок є Grammarly – програма, яка автоматично перевіряє граматику, правопис та стиль письма. Вона виявляє й виправляє помилки у використанні граматичних конструкцій, неправильному правописі, некоректному вживанні слів та інших аспектах письма. Grammarly також надає рекомендації щодо вдосконалення стилю письма та використання більш точних та ефективних виразів. Для студентів Grammarly може бути

незамінним інструментом для покращення їх письмових навичок. Ця програма допомагає виявляти та виправляти граматичні помилки, що дозволяє уникнути неправильностей у наукових роботах, есе, рефератах та інших видах письмових завдань. Крім того, Grammarly допомагає студентам розвивати свій стиль письма, надаючи рекомендації щодо використання більш точних та чітких виразів, покращення логіки та структури тексту.

Узагальнюючи, зазначимо, що у світі, де вміння ефективно висловлювати свої думки письмово є важливим чинником успіху, Grammarly виступає як важливий інструмент для студентів у вдосконаленні їх письмових навичок. Його здатність автоматично виявляти та виправляти граматичні помилки, а також надавати рекомендації щодо покращення стилю письма, робить його незамінним помічником для будь-кого, хто прагне стати більш компетентним у письмовій комунікації.

Відеоконференційні платформи Zoom або Skype можуть бути використані для віртуальних обговорень, дискусій та групових проєктів. Студенти можуть використовувати їх для практики усного мовлення та обговорення літературних творів. Відеоконференційні платформи, такі як Zoom та Skype, надають можливість віддалено обговорювати та співпрацювати над різноманітними проєктами. Це особливо корисно для студентів та професіоналів, які працюють віддалено або не можуть зустрітися особисто. Віртуальні обговорення дозволяють ефективно аналізувати важливі теми, вирішувати проблеми та встановлювати контакти між учасниками, що сприяє розвитку колективної роботи, комунікації та співпраці.

Отже, відеоконференційні платформи, такі як Zoom та Skype, є потужними інструментами для організації віртуальних обговорень, дискусій та групових проєктів. Вони надають можливість спілкуватися та співпрацювати у реальному часі, попри фізичну відстань. Використання цих платформ сприяє покращенню комунікації, ефективності роботи та розвитку колективних навичок учасників.

Програма Padlet дозволяє створювати віртуальні дошки, на яких користувачі можуть додавати текст, зображення, відео та інші матеріали. Вона має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та широкі можливості для організації спільної роботи та обміну ідеями. Програма може бути використана для різних цілей в освітньому процесі. Наприклад, вона може служити платформою для спільного створення текстів, де студенти можуть додавати свої думки та ідеї, обговорювати та редагувати текст один з одним.

Окрім того, Padlet може бути використана для створення концепційних карт, де студенти можуть візуалізувати зв'язки між концепціями, термінами або іншими елементами матеріалу, наприклад,

української мови та літератури. Також програма може бути корисною для проведення літературних аналізів, де студенти-філологи можуть додавати відомості, цитати та коментарі до літературних текстів та обговорювати їх спільно.

Отже, програма Padlet є потужним інструментом для організації спільної роботи та обговорень в освітньому процесі. Вона надає можливість створювати віртуальні дошки для спільного створення текстів, концепційних карт або літературних аналізів, що сприяє активному навчанню та обміну ідеями серед учасників освітнього процесу.

VoiceThread є онлайн-сервісом, який надає можливості користувачам створювати мультимедійні презентації, які можна коментувати голосом, текстом або відео. Він дозволяє студентам висловлювати свої думки та ідеї у віртуальному форматі, спілкуючись з одногрупниками та викладачами. Відомо, що одним із важливих аспектів комунікативної компетентності є здатність ефективно висловлювати свої думки та ділитися ними з іншими. Інструмент VoiceThread надає можливість студентам вести обговорення та аналізувати текстовий матеріал у віртуальному форматі. Використання інструменту VoiceThread сприяє розвитку різних аспектів комунікативної компетентності. Студенти отримують можливість висловлювати свої думки у віртуальному середовищі, навчаються слухати та реагувати на думки інших, розвивають навички обговорення та аргументації. Крім того, студенти-філологи вдосконалюють навички публічного виступу та виробляють вміння працювати в команді. Отже, інструмент VoiceThread відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності студентів. Він створює можливість для віртуальних обговорень та аналізу текстів, що сприяє активному навчанню та обміну ідеями серед студентської аудиторії.

Програма Quizlet дозволяє створювати та використовувати цифрові навчальні картки для вивчення лексики, термінів та концепцій. Вона може бути використана для вивчення літературних термінів, понять або авторів. Літературні терміни та поняття є важливою складовою для розуміння та аналізу літературних текстів. Програма Quizlet може бути ефективним інструментом для вивчення цих термінів, оскільки дозволяє створювати навчальні картки з визначеннями та прикладами використання. Студенти можуть переглядати ці картки, повторювати матеріал та перевіряти свої знання, що сприяє закріпленню та розширенню лексичного запасу, а також розумінню специфіки літературного мовлення. З огляду на це, використання програми Quizlet для вивчення літературних термінів та понять також сприяє розвитку комунікативних навичок. Студенти, оволодіваючи цими термінами, можуть більш чітко та точно висловлювати свої думки та аналізувати літературні твори.

Вони також навчаються сприймати та розуміти термінологію, використовувану в академічному середовищі, що робить їх більш компетентними у спілкуванні з колегами та викладачами.

Отже, програма Quizlet відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності студентів, зокрема у вивченні літературних термінів та понять. Вона дозволяє створювати навчальні матеріали, які допомагають студентам закріплювати та розширювати свій лексичний запас, розуміти та аналізувати літературні тексти, а також розвивати навички ефективного спілкування та взаємодії у навчальному та професійному середовищах.

Програма Quizlet є інноваційним інструментом, який відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності студентів у вивченні літературних термінів та понять української та іноземних мов. Ця програма дозволяє студентам створювати, вивчати та спільно використовувати набір термінів та визначень шляхом створення цифрових карток, які можна використовувати для самостійного вивчення та повторення матеріалу. Наприклад, студенти можуть створювати набори карток з літературними термінами, такими як «трагедія», «символізм», «метафора» та іншими, разом з їх визначеннями та прикладами вживання. Вони можуть також використовувати існуючі набори карток, створені іншими користувачами Quizlet, щоб розширити свій словниковий запас та поглибити розуміння літературних термінів. Завдяки можливості додавання зображень, аудіо та відеофайлів до карток, програма Quizlet забезпечує більш візуальний та зрозумілий спосіб вивчення літературних термінів українською мовою, що сприяє кращому їх засвоєнню студентами.

Таким чином, програма Quizlet відображає інноваційний підхід до вивчення літературних термінів та понять української мови, а також іноземних мов, сприяючи ефективному формуванню комунікативної компетентності студентів у цьому напрямку.

Важливим аспектом комунікативної компетентності є здатність ефективно висловлювати свої думки та ідеї письмово. Інструмент Storybird дозволяє створювати власні історії за допомогою візуальних елементів та тексту. Цей інструмент дозволяє здобувачам освіти творчо висловлювати свої думки, розвивати навички письма та візуальної комунікації, створюючи цікаві та захопливі оповідання. Використання інструменту Storybird також сприяє розвитку інших аспектів комунікативної компетентності, таких як здатність передавати свої думки та емоції через текст та візуальні зображення, розвивати навички виразного мовлення та створювати наочні презентації своїх ідей.

Інструмент Storybird відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності

здобувачів освіти. Його використання дозволяє їм розвивати творчість, навички письма та візуальної комунікації, а також ефективно виражати свої думки та ідеї через текст та зображення. Інструмент Storybird створює можливість для творчого виразу та розвитку комунікативних здібностей здобувачів освіти у навчальному середовищі.

Отже, цифрові інструменти можуть бути ефективними допоміжними засобами для поліпшення комунікативної компетентності студентів-філологів, але важливо також включати в освітній процес інтерактивні вправи, дискусії та проекти, які сприяють розвитку мовленнєвих навичок і розумінню мови та літератури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здатність ефективно спілкуватися, виразно висловлювати думки та ідеї, слухати та розуміти інших є важливими для успішного навчання, професійного розвитку та соціальної адаптації. Дослідження підтверджує, що комунікативна компетентність є важливою якістю, необхідною для ефективного взаємодії в освітньому, професійному та особистому житті. Цифрові інструменти, такі як платформи для відео та аудіозаписів, соціальні мережі, інтерактивні вебплатформи тощо, можуть стати ефективними засобами для тренування та розвитку мовленнєвих, аудіативних та писемних навичок. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес може покращити якість навчання та сприяти розвитку комунікативної компетентності. Однак необхідно враховувати індивідуальні особливості студентів, а також забезпечити адекватну підготовку викладачів для ефективного використання цифрових інструментів в освітньому процесі.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженнях, що охоплюють різні аспекти цього процесу. Необхідно зосередитися на розвитку методик інтеграції цифрових технологій в освітній процес, а також на вивченні їхнього впливу на розвиток конкретних комунікативних навичок рідної та іноземної мов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабенко В. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчання стилістики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2019. 23 с.
2. Гунько Н. А. Сучасне інформаційно-освітнє середовище як фактор удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача. Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка. 2017. № 3. С. 43–48.
3. Добровольська Д., Добровольська Л. Технологія навчання іноземної мови в разі контактних та дистанційних форм роботи. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Випуск 31, том 3. С. 139–143.

4. Дубасенюк О. А. Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. 444 с.

5. Малихін О. В., Ярмольчук Т. М. Фахова підготовка майбутніх фахівців-філологів засобами інформаційного середовища. Суб'єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти: монографія / за ред. О. В. Малихіна. Частина 1. Київ, НУБіП України. 2017. С. 202–229.

6. Мартос С. А. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні курсу сучасної української літературної мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 39. Т. 2. С. 135–140.

7. Сконнард А. Тренди освітніх технологій 2015 року. URL: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/45903.

8. Ткачук-Грушицька Л. В. Інноваційні технології при викладанні іноземної мови. Актуальні проблеми

іношомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти: зб. матеріалів всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. С. 47–50.

9. Шапран О. І. Освітнє середовище вищої педагогічної освіти в контексті сучасних ідей енвайронменталізму. Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих: зб. наук. пр. VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав. 2020. С. 259–264.

10. Шемуда М. Г. Застосування мультимедійних технологій у навчанні іноземних мов. Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр. Серія «Педагогіка». 2018. Випуск 28. С. 182–192.

11. Daniels E., Hondeghem A., Dochy F. A review on leadership and leadership development in educational settings. *Educational Research Review*. 2019. № 27. P. 110–125.

12. Ryan P. An Integrative Approach to English Language Teaching. *Issues in Interdisciplinary Studies*. 2015. № 33. P. 181–209.